

PRILOGA O KULTURI BIVANJA

PRENOVA STARIH
BLOKOV *Ne rušiti ne na
novo graditi, temveč prenoviti* /
OGREVANJE V BLOKIH *Kako
privarčevati pri stroških* / ALEŠ
LOMBERGAR *Izvedenec za historične krasilne
tehnike na steklo* / SODOBNA PISARNA
Delovni prostori prihodnosti / LUKA SKANSI
Trinajsti beneški arhitekturni bienale /
ÁLVARO SIZA VIEIRA *Zlati beneški
lev za življenjsko delo*

PRENOVA STARIH BLOKOV

Ne rušiti ne na novo graditi, temveč prenoviti

Piše: Anja Planišček

Kar 61 odstotkov obstoječih stanovanjskih stavb v Sloveniji je bilo zgrajenih v letih 1946–85, od tega 63 odstotkov stanovanj v večstanovanjskih stavbah. To pomeni, da je naš kolektivni stanovanjski fond glede na način gradnje in uporabljene materiale razmeroma star in zahteva prenavo. Z nujnostjo prenavne stanovanjskega fonda iz druge polovice 20. stoletja se srečujejo vse evropske države. Številne so v sodelovanju z mestnimi upravami oblikovale celovite strategije regeneracije naselij in jih vključile v državne stanovanjske politike oziroma mestne razvojne programe. V Sloveniji problem staranja sosesek vztrajno ignoriramo, strategije prenavne ni uspelo oblikovati še nobeni vladi ali mestni upravi. Problematično dejstvo, da je s stanovanjskim zakonom leta 1992 večina blokovskih stanovanj prešla v zasebno last, dodatno otežuje stanje in prelaga odgovornost na lastnike.

Mnogi nimajo sredstev za prenavo. Zato jo izvajajo le parcialno – s konstrukcijskimi posodobitvami stavb, energetske sanacije (toplotno izolacijo, menjavo oken in fasade) ter tehničnimi izboljšavami (gradnjo dvigal, energetskih napeljav). Nihče pri tem ne upošteva, da se je naša družba s civilizacijskim razvojem in drugačno družbeno ureditvijo v zadnjih 50 letih temeljito spremenila.

Danes ne bivamo več enako kot pred 50 leti

Srečujemo se z »drugo demografsko tranzicijo« – staranjem prebivalstva, rastjo števila gospodinjstev, upadom njihovega članstva in spremenljivo sestavo. Stanovanjska mobilnost Slovencev je nizka in povprečna velikost stanovanj za evropska merila majhna (78,6 kvadratnega metra). Razmere zahtevajo velikostno in prostorsko bolj prilagodljiva stanovanja. Stanovanja postajajo z razvojem

informatijske tehnologije in razmer na trgu dela tudi delovni prostori. Družabna spletna omrežja jim dodajajo funkcijo virtualnih prostorov druženja, kar vpliva na družabno življenje v blokih in naseljih.

Individualizacija družbe zmanjšuje skrb za skupne prostore v naseljih. V mnogih so zelenice, športna in otroška igrišča slabo vzdrževani. Težava je delno tudi posledica razpršenega in neurejenega lastništva odprtih prostorov, ki so ostala v lasti nekdanjih gradbenih podjetij oz. investitorjev naselij.

Avto je postal obvezna sestavina človekovega udobja. V večini naselij zaradi povečanja števila avtomobilov primanjkuje parkirišč, ki se širijo na zelenice in otroška igrišča.

Vse večja ekonomska neenakost pogloblja socialne probleme, ki so bolj žgoči v večjih soseskah, npr. v Fužinah in Štepanjskem naselju v Ljubljani. Sociologi so zaman opozarjali na premajhno ekonomsko,

- 01 Podobno kot pariško stolpnico bi bilo mogoče prenoviti tudi stanovanjske stolpnice pri nas. Na sliki stolpnice v ljubljanskem Savskem naselju. / Foto: Peter Rauch
- 02 Stanovanje v pariški stolpnici pred posegom arhitektov in po njem. Ustvarjen je svetel bivalni prostor z veliko teraso, ki ponuja kakovostne poglede in komunikacijo z okolico.
- 03 Stanovanjska stolpnica iz sedemdesetih let na ulici Bois le Prêtre v Parizu pred posegom arhitekturnega biroja Lacaton & Vassal.
- 04 Stolpnica na ulici Bois le Prêtre po prenovi z ovojem zimskih vrtov in balkonov.

izobrazbeno, starostno in etnično pestrost teh sosesk že v času gradnje.

Sedanja gospodarska kriza, ki ji ni videti konca, pomeni dodatno preizkušnjo za vsa stanovanjska naselja, v katerih imajo lastniki stanovanj nizke dohodke oziroma so brezposelni.

Vse te spremembe vplivajo na bivanje posameznika in skupnosti v stanovanjskih naseljih. Zato je njihova prenova kompleksna naloga in sega na področje politike, ekonomije, sociologije, urbanizma, arhitekture in ekologije. Vprašanje energetske sanacije ni edino pomembno vprašanje. Enako pomembna so tudi: kako v obstoječih stavbah zadostiti sodobnim potrebam glede velikosti in prostorske organizacije stanovanj, kako spodbuditi razvoj novih oblik skupnega bivanja in zavedanje, da je prostor skupna dobrina, kako rešiti urbanistične in prometne zagate, kako dopolniti nezadostne družbenoekonomske vsebine in hkrati reševati socialne probleme itd. Eno od najbolj temeljnih vprašanj prenove pa je povezano z zasebnim lastništvom stanovanj: kako oblikovati strategijo financiranja, ki bo sprejemljiva tudi za ljudi z nižjimi dohodki?

Ideje in realizacije

Slovensko stanovanjsko gradnjo povojnega obdobja moramo razumeti v kontekstu velikega pomanjkanja stanovanj in novih družbenoekonomskih razmer. Socialistični družbeni red je v ospredje postavil kolektivno stanovanjsko gradnjo. Načrtovanje je izhajalo iz ideje kolektivnega bivanja, ki ima cilj zagotoviti stanovanja za povprečne državljane. Prva blokova naselja so nastala sredi petdesetih let (1955–65), hkrati pa se je uveljavil koncept soseske po skandinavskih vzorih. Soseske so gradili v obdobju 1965–72 (za tri tisoč do pet tisoč prebivalcev) in v valu priseljevanja prebivalcev iz bivših jugoslovanskih republik med letoma 1972 in 1985 (tudi do 12 tisoč prebivalcev).

Študije sosesk so začeli izdelovati na ljubljanski Fakulteti za arhitekturo pod vodstvom prof. Edvarda Ravnikarja. Idealna soseska je bila namenjena bivanju do pet tisoč ljudi. Združevala je stanovanja, družbene vsebine – šolo, vrtec, trgovine, servise, zelenje ter prostore za rekreacijo in oddih. Pomemben element soseske je bila prometna ureditev, ki je ločevala motorna vozila in pešce. Nekatere slovenske soseske so s kompleksnim urbanizmom, pestrimi stavbnimi tipi (stolpnicami, nizkimi in visokimi bloki) in inovativnimi tlorisi stanovanj ponudile zelo kakovostno bivanje (npr. Šišenska soseska 6, Bežigrajska soseska 3 in Bežigrajska soseska 7).

Arhitekti so zato, da bi pospešili in tudi pocenili gradnjo, uvajali tudi različne montažne sisteme. Nekateri so se do danes obnesli bolje (težkomontažni), drugi se starajo slabše (lahkomontažni). Montažna gradnja se je žal pogosto izrodila v standardizirano in ponavljajočo se gradnjo tipskih blokov v slabih urbanističnih zasnovah.

Obdobje gradnje sosesk ima pozitivne in negativne plati, a kljub temu pomeni v razvoju slovenske kolektivne stanovanjske arhitekture izjemno napredno obdobje. Nesporne kvalitete sosesk ostajajo veliki odprti prostori med bloki in stolpnicami, bogato zelenje ter pestre stanovanjske tipologije. Današnji problemi so predvsem posledica nedoslednih izvedb, neupoštevanja socioloških dejavnikov in ponekod prevelike gostote prebivalstva. Gradbena podjetja zaradi pomanjkanja denarja pogosto niso uredila prometa in parkiranja. Tudi za gradnjo šol, vrtcev, knjižnic in družbenih centrov je običajno zmanjkalo denarja. To je osiromašilo bivanje in spremenilo soseske v spalna naselja. Postopoma so se pojavili socialni problemi, predvsem v velikih soseskah.

Lekcija: Pariz, 17. okrožje

Nedavno smo si s študenti Fakultete za arhitekturo ogledali prenovi stanovanjske stolpnice v ulici Bois le Prêtre v Parizu, ki so jo zasnovali arhitekti Frédéric Druot, Anne

Lacaton in Philippe Vassal. Projekt je del obsežnega programa urbane prenovi sedmih okrožij na periferiji Pariza, ki jih pestijo problemi urbane degeneracije – propadanje stavb, gospodarski zastoj in socialni problemi. Program G.P.R.U. (Grand Projet de Renouvellement Urbain – Veliki projekt urbane prenovi) vodi Mesto Pariz v sodelovanju z državnimi in regijskimi institucijami, javno investicijsko družbo, ki dolgoročno investira v socialne in trajnostno naravnane projekte ter nacionalno agencijo za socialno kohezijo in enake možnosti. Cilj programa je izboljšanje bivanjskih razmer za dvesto tisoč prebivalcev v enajstih četrtih Pariza. Program vključuje prenovi stanovanjskih stavb, javnih prostorov, zelenih območij in prometne infrastrukture; razvoj socialnih dejavnosti – aktivnosti za otroke, mladino in starejše ljudi ter ljudi v stiski; razvoj gospodarstva – spodbujanje razvoja poslovnih in trgovinskih dejavnosti, povečanje zaposlitve; sodelovanje s sosednjimi lokalnimi skupnostmi.

Prenovo stanovanjske stolpnice na ulici Bois le Prêtre v 17. okrožju ob severni obvoznici dopolnjuje gradnja 180 novih socialnih in tržnih stanovanj v blokih ob sosednji Rue Rebière. Gre za stolpnico iz šestdesetih let z najemnimi soci-

Projekt prenovi stanovanjskih sosesk bi v današnji krizi lahko videli tudi kot priložnost za obnovo našega propadlega gradbeništva.

alnimi stanovanji, katere lastnik je mestni stanovanjski sklad Paris Habitat.

Zakaj je projekt tako zanimiv, da o njem pišemo večkrat, in to kljub temu, da je njegov družbeno-politično-ekonomski kontekst drugačen od slovenskega? Zato, ker celovito zadosti kompleksnosti problema prenovi in pri tem sledi načelom, ki so jih arhitekti izluščili iz obsežnih predhodnih raziskav.

Ne rušiti ne na novo graditi, temveč prenoviti. Arhitekti so namesto sprva načrtovanega rušenja stolpnice in gradnje nove večstanovanjske stavbe predlagali prenovi obstoječe. Ekonomski izračun je pokazal, da so stroški rušenja previsoki, da bi jih zanemarili. Tudi ekološka škoda, ki jo povzročijo gradbeni odpadki, je bila po oceni arhitektov prevelika. Stroške prenovi so zato deloma kompenzirali z dodajanjem novih stanovanj, ki so jih umestili v obstoječi volumen. Arhitekti so se zavedali tudi socialne škode, ki bi nastala ob rušenju stolpnice, in procesa gentrifikacije, ki bi se sprožil po gradnji nove stavbe. Prebivalci stolpnice, ki so ekonomsko šibkejši, bi se namreč morali izseliti iz mesta, saj ne bi zmogli plačevati višjih najemnin v novi stavbi. Selitev v slabše predele bi zanje posledično pomenila

slabše možnosti za izboljšanje življenja – zaposlitev, izobraževanje, zdravstveno oskrbo itd. V novo stavbo bi se vselili ljudje iz višjega dohodkovnega razreda, kar bi postopoma dvignilo ugled območja in povzročilo nadaljnje izseljevanje sedanjih prebivalcev okrožja.

Energetska sanacija naj bo del arhitekturne prenovi. Arhitekti energetske sanacije niso izvedli le z dodajanjem toplotne izolacije, temveč z dodanimi zimskimi vrtovi na južni, vzhodni in zahodni strani stolpnice. Obstoječe prefabricirane betonske fasadne panele so odstranili in ob stanovanja prislonili neodvisno jekleno konstrukcijo zimskih vrtov z balkoni. Energetski ovoj stavbe je tako postal povečan bivalni prostor stanovanj. Zimski vrtovi so široki tri metre in zastekljeni na zunanji in notranji strani. Učinkujejo kot pasiven energetski ovoj, ki notranjost tudi izdatno osvetljuje in zmanjšuje porabo elektrike. Ovoj omogoča tudi boljše naravno prezračevanje.

Stanovanja naj se povečajo. Stanovanja so se z zimskimi vrtovi povečala za 60 odstotkov. Arhitekti dodani prostor imenujejo prostor PLUS, darežljiv volumen, namenjen svobodni uporabi stanovalcev. Ta prostor je odgovor na sodobne spremenljive bivanjske navade in različne potrebe ljudi. Obenem je alternativa normativnemu snovanju stanovanj po tehničnih standardih, ki določajo minimalne kvadrature prostorov. Arhitekti so do normativnega urejanja gradnje namreč izjemno kritični in menijo, da regulative in pravilniki ne zagotavljajo dobre stanovanjske arhitekture, temveč prej zavirajo njen razvoj.

Več svetlobe in razgledov. Stanovanja so z zastekljenimi zimskimi vrtovi dobila več svetlobe in razkošne razglede na mesto. Arhitekti so razgled izpostavili kot edinstveno kvaliteto bivanja v stolpnici. Okna v prefabriciranih fasadnih panelih so bila namreč majhna, z omejenimi razgledi in skromno naravno osvetlitvijo prostorov.

Participacija stanovalcev. Prenovo stolpnice so izvedli z vključitvijo vseh stanovalcev v načrtovalski proces. Proces je bil naporen in dolgotrajen, a učinkovit in povezoven. Arhitekti so preureditev vsakega posameznega stanovanja načrtovali skupaj z najemniki. Zavedali so se, da stanovanja niso le najemni prostori za bivanje, temveč domovi, ki so si jih ljudje uredili po svoje, se nanje navezali in v katerih radi prebivajo. Arhitekti so prenovi izvedli tako, da so stanovalci v času gradbenih posegov lahko ostali v svojih domovih. S tipološko predelavo stanovanj so dobili tudi možnost, da se preselijo v manjše ali večje stanovanje.

Tipološka preureditev stanovanj. Arhitekti so preuredili vseh obstoječih 96 stanovanj in v volumen stolpnice umestili še osem novih. Tri obstoječe tipe (dvo-, tri- in petsobno stanovanje) so predelali in dodali

05 Študenti ljubljanske Fakultete za arhitekturo so leta 2008 v delavnici z Anne Lacaton iz biroja Lacaton & Vassal pripravili projekt revitalizacije stanovanjskega naselja v Litostruju v Ljubljani. Na sliki blok v obstoječem stanju in po prenovi. Stanovanja in balkoni so po prenovi večji, na streho bloka pa so dodani vrtovi.

nove tipe: enosobno stanovanje, štiri- in šest-sobno stanovanje ter duplex. Pri tem so težili k povečevanju prostorov: združevanju sob, odstranjevanju predelnih sten ali uvajanju velikih drsnih sten ter povečevanju sanitarnih prostorov in odstranitvi hodnikov. V stanovanjih so predvideli krožne poti prek zimskih vrtov in balkonov.

Vhod v stavbo in dostopi do stanovanj naj bodo svetli, udobni in varni. Stolpnice so za udobnejši dostop do stanovanj dodali dvigali in razširili stopniščne podeste. Z zasteklitvijo vhodov v stanovanja so posredno osvetlili notranjost hodnikov. Pritličje stolpnice so izpraznili in ga namenili prostorni vhodni avli z vratarjem.

Družabno življenje je pomembno. Arhitekti so pritličje in prvo nadstropje stolpnice namenili druženju stanovalcev in skupnim aktivnostim – prostoru za igro in varstvo otrok, skupno kuhinjo in pralnico. Sicer majhno parcelo stolpnice so obdali z zelenjem in parkovno ureditvijo, ki stanovalcem ponuja vsaj malo zunanjega prostora.

Več parkirišč: problem pomanjkanja parkirišč so rešili s preureditvijo obstoječega parkirišča in povečanjem števila parkirnih mest.

Boljša stanovanja za manj denarja. Prenova stolpnice, ki sta jo financirala mesto Pariz in ANRU (Nacionalna agencija za urbano prenavo), je stala 11,2 milijona evrov. Strošek je bil skoraj polovico manjši od ocenjene rušitve in gradnje nove stavbe. Arhitektom je uspelo z manj denarja stanovalcem ponuditi več prostora in bivanjskega udobja. Pričakovali bi, da se bo zaradi povečanja kvadrature stanovanj dvignila cena najemnin, a ker so se z energetske prenavo zmanjšali obratovalni stroški, so najemnine ostale enake.

Prenova je resnično pogumen projekt za ljudi in za njihovo dobro. Lekcija za mesta, arhitekta, ekonomiste, sociologe in lastnike stanovanj.

Bi lahko nekatere ideje prenesli tudi v Slovenijo?

Javni lastniki stanovanj (stanovanjski skladi in nepremičninski sklad pokojninskega in invalidskega zavarovanja), ki so ponekod še lastniki celih stavb, bi lahko uporabili številne od teh zamisli. Za zasebne lastnike stanovanj v

blokkih bi bilo to težje. A vendar – bi si lahko tisti, ki sicer nimajo dovolj sredstev za prenavo, ta zagotovili tako, da na strehi zgradijo nekaj novih stanovanj, jih prodajo in pokrijejo stroške prenavne? Ali bloku dodajo del z novimi stanovanji, če to dopušča velikost zemljišča? Bi lahko z dodajanjem zimskih vrtov ceneje in učinkoviteje reševali energetske prenavo ter povečevali stanovanja, če to omogočata konstrukcija bloka in tehnologija gradnje? Bi lahko prazne prostore v blokovskih naseljih (trgovske, servisne idr.) namenili za skupne delovne prostore tistih ljudi, ki sicer delajo doma, za aktivnosti mladih in upokojencev ali pa za razvoj socialnega podjetništva? Ponovno oživiti zelene površine med bloki, na primer z urbanimi vrtovi? Študenti ljubljanske

Fakultete za arhitekturo so leta 2008 v delavnici z Anne Lacaton nekaj teh idej preizkusili na primeru prenavne blokov v Litostruju.

Pri uresničevanju teh idej bi v naši državi verjetno naleteli na kup birokratskih, normativnih in prostorsko regulativnih ovir; mnogi občinski prostorski načrti so namreč skrajno omejujoči. Izumiti bi morali ustrezne mehanizme financiranja. Se spoprijeti z vključevanjem in povezovanjem ljudi v načrtovanje, česar nismo vajeni ne strokovnjaki ne laiki. Skratka: projekt prenavne stanovanjskih sovesek bi moral postati prednostna naloga državne stanovanjske politike, mest, strokovnjakov in lastnikov stanovanj. V današnji krizi pa bi ga lahko videli tudi kot priložnost za obnovo našega propadlega gradbeništva. x

OGREVANJE V BLOKIH

Kako privarčevati pri stroških

Piše: Bojan Žnidaršič, energetske svetovalec, Cerknica

Foto: Bojan Žnidaršič

Lastnik stanovanja v večstanovanjski stavbi oz. bloku je danes v stresni situaciji. Zaveda se, da živi v energetske požuheru in da potratno »metanje polen skozi okno« plačuje sam. Nanj pritiska zakonodaja, ki zahteva obvezno merjenje in plačevanje toplote po dejanski porabi. Dobričkajo se mu država, ki mu prek Eko sklada daje kredit ali subvencije za obnovo, ter dediči, ki pa do prepisa neradi financirajo prenavo. Sam se mora dobričkati upravniku, ki običajno po bližnjici naredi le tisto, kar mora, marsikaj pa »pozabi«. Ko želi nekaj spremeniti in doseči soglasje preostalih lastnikov, pa tudi z največjim dobričkajem težko vstopi v »Misijo mogoče«. Ob vsem tem nima verodostojnih informacij, ne ve, kam naj se obrne po pomoč, katera zakonodaja ureja to področje, kdo je odgovoren, kdo pristojen, kdo bi moral kaj narediti ... Skratka: pomanjkanje verodostojnih informacij ga odvrne od akcije. Da to ne bo več tako, bomo v prispevku celovito razčlenili področje energije v blokkih, kar pomeni proizvodnjo toplote za ogrevanje prostorov

in sanitarne vode ter toplotne izgube na ovoju stavbe. Lastništvo ima svetle in temne plati, v vsakem primeru pa je odgovornost lastnika neizbežna.

Malo mesto ali velika hiša?

V socialnem pogledu je blok malo mesto, v tehničnem pa velika hiša. Iz te dihotomije izhaja upravljanje, ki povzroča vsem največ težav. Brezuspješno jih rešujejo s kazanjem prsta na druge, ki bi morali stvari urediti. Praviloma se vedno zalomi na ravni komunikacije, pri razdelitvi pristojnosti, kdo bi moral kaj narediti, nadzoru, razumevanju pojmov moje in naše ter upravljanju (gospodarjenju) lastnine, ne glede na to, kdo je lastnik. Prva in najtežja ovira pri energetske sanaciji je medčloveška, vse ostale so lažje rešljive. Tehnično je rešljiv vsak problem, saj je vedno na voljo več rešitev. Od cenejših do dražjih, ki ob finančni pomoči Eko sklada postanejo realne. Preseči je treba le splošno sprejeto stanje v družbi, da so finančni dobički stvar lastnikov, izgube pa se socializirajo. Tudi med lastniki stanovanj v blokkih pogosto prevladuje

prepričanje, da bo stanje uredil kdo drug, to je upravnik, ki je za to tudi plačan.

Energetska slika bloka

Ta je v vseh pogledih identična zasebni hiši. Osnova je dobro toplotno izoliran obod stavbe (tla proti hladni kleti, fasada, strop proti hladni podstrehi ali streha podstrešnega stanovanja), ki vključuje tudi kakovostno stavbno pohištvo (okna, zunanja vrata). Sledi ogrevalni sistem za ogrevanje prostorov in sanitarne vode. Pri ogrevalnem sistemu smo pozorni predvsem na vgradnjo termostatskih ventilov za lokalno regulacijo in hidravlično uravnoteženje ogrevalnega sistema, ki stanovalcem zagotavlja enakomerno ogrevanje v vseh etažah in na vseh radiatorjih. Učinkovitost celotnega ogrevalnega sistema se poveča z regulacijo ogrevanja glede na zunanjo temperaturo. Omogoča nam, da se v prehodnih obdobjih ogrevamo z manjšo temperaturo kot v najhujši zimi. Brez nje so v prehodnih obdobjih radiatorji večinoma zaprti. Ker je v dviznih vodih temperatura enaka kot pozimi, se lahko spodnja stanovanja ogrevajo samo prek dviznih vodov, torej brezplačno,

O1 – O2

Nedоследna izdelava toplotne izolacije med gradnjo in plesen kot posledica na novo narejenem toplotnem mostu na dveh mestih. Eno je nad oknom, kamor bodo brez toplotne izolacije nameščena senčila neposredno na betonsko preklado. Drugo pa so špaleta na vseh štirih straneh okna, kjer bo v najboljšem primeru do dva centimetra stiroporja. Rešitvi sta dve. Optimalna je, da se okno vgradi ravno z zunanjo linijo zidu, špaleta tako nastane iz toplotne izolacije. Druga pa je, da se pri že vgrajenih oknih izdelbe maceta in tako pridobi prostor za toplotno izolacijo.

saj jih delilniki na radiatorjih ne merijo. Ker je fiksni delež po kvadratnem metru premajhen, da bi vse to pokrili, morajo tisti, ki imajo odprte radiatorje, plačati več, kot potrošijo. Če pa je v prehodnih obdobjih v dotoku dovolj nizka (zunanji temperaturi prilagojena) temperatura, opisanih odklonov ni. Po izkušnjah prinese taka regulacija na blok okoli 15 odstotkov ali več prihranka. Meritev stroškov ogrevanja z delilniki ali kalorimetri je končni korak.

Kakršen lastnik, tak upravnik

Upravnika večstanovanjske stavbe lahko glede zahtevnosti, obsega dela in odgovornosti primerjamo s kapitanom tankerja, ki poleg tovora prevaža še ljudi z različnimi potrebami, interesi, velikostjo denarnice, razumevanjem in celo paletno želja. Kapitanu je jasno, da mu tovar, naloge, obveznosti in pristanišča določajo lastniki, ki skupaj z njim seveda upoštevajo pomorsko zakonodajo. Kar je kapitanu jasno, je pri nekaterih lastnikih stanovanj in upravnikih zabrisano. Na medčloveški ravni to ustvarja nepotrebne zaplete in slabo voljo. Na materialni ravni pa prevelike stroške vzdrževanja in obratovanja, manj kakovostno bivalno udobje in nepotrebno obremenjevanje okolja. Socialni stiki v blokih so praviloma šibki, vsak se briga zgolj zase, skupne stvari, kot je upravljanje stavbe, prepuščamo upravniku. V idealnih razmerah ta gospodari s stavbo, kot mu naročijo lastniki, v primeru »razpuščenih« lastnikov je praviloma tak tudi upravnik. Najpodjetnejši si ustvarijo dobičkonosne mreže po načelu deli in vladaj. Delijo seveda delo, ki ga plačujejo lastniki. Naveza ni nujno slaba, a če povezave in postopki niso transparentni, ni dobrega nadzora. Zato so hitro možne malverzacije, preplačila, slabo opravljeno delo, nestrokovnost, posledica pa so slaba volja stanovalcev, neučinkovita raba energije in prepogosto tudi plesen.

Seznam ukrepov za celovito energetsko obnovo blokov je kratek in jasen, pri vseh

iščemo možnosti za pasivno in aktivno uporabo obnovljivih virov energije. Večina bo potrebovala vse ukrepe, manjšina le del. Nosilni ukrepi se realizirajo za celoten blok, za preostale poskrbi vsak lastnik sam. A tudi te je smiselno opraviti skupaj, da se uveljavi skupinski popust. Vrstni red ukrepov je načeloma svoboden, prednost pa damo toplotni izolaciji ovoja stavbe in vgradnji energetsko učinkovitih oken po smernicah RAL. Temu sledi ogrevalni sistem, s prilagojeno (manjšo) močjo ogrevalne naprave z visokim izkoristkom. Primerno kakovost zraka v stavbi zagotovimo z vgradnjo centralnega prezračevalnega sistema z rekuperacijo. Da bo vse skupaj optimalno delovalo, zagotovimo učinkoviti nadzor posameznih delov in celotnega bloka. Pri gospodinjstvih aparatih, zabavni elektro-

Favorit pri ogrevanju blokov z obnovljivimi viri energije in zmanjšanju stroškov ogrevanja za tri četrtine je biomasa, natančneje lesni sekanci.

niki in razsvetljava damo prednost energetsko učinkovitim.

Učinkovita raba energije

Začeli bomo z učinkovito rabo energije (URE), saj so najpomembnejši ukrepi za manjše stroške stavbe, dvig kakovosti bivanja in manjše obremenjevanje okolja vezani na ovoj stavbe. Bolj ko je toplotno izoliran, manj energije bomo potrebovali za ogrevanje, za poletno hlajenje pa verjetno nič. Tako se je treba pri novogradnji in sanaciji tehtno odločiti o toplotni izolaciji spodaj (pri blokih je to običajno strop v kleti), fasade in gornjega dela. To je lahko strop proti hladni podstrehi ali streha podstrešnih stanovanj. Učinkoviti rabi sledimo tudi pri skupni in zasebni razsvetljavi, stavbnem pohištvi, senčilih, prezračevanju ter pri

vseh elementih ogrevalnega sistema. Tu izpostavimo predvsem hidravlično uravnoveženje ogrevalnega sistema in termostatske ventile na radiatorjih. Oba ukrepa sta prvi pogoj za pravično delitev stroškov ogrevanja po dejanski porabi. Pri dobrem toplotnem ovojju – spomnimo, da pasivna hiša rabi le deset odstotkov energije, ki jo za ogrevanje potrebuje »normalna« stavba – si lahko privoščimo katerikoli energent.

»Pravi« material in debelina toplotne izolacije

To so zelo pogosta vprašanja pri energetskem svetovanju. Investitor si mora odgovor poiskati sam. Seveda ne s centimetri, temveč s koeficientom toplotne izolativnosti (U), ki ga želi doseči na obodu stavbe. Prave debeline namreč ni. Minimalna je predpisana, investitorji se običajno odločajo za boljše (pogojno rečeno nadstandardno), saj investirajo v svojo kakovost bivanja in svoje nizke stroške obratovanja stavbe. Pri toplotni izolaciji oboda stavbe upoštevamo dva vidika. Minimalne zahteve določa Pravilnik o učinkoviti rabi energije v stavbah in iz njega izhajajoča Tehnična smer-

nica. Drugi vidik pa je želja oz. zahteva, v kako energetsko varčni stavbi želimo živeti. Pasivne hiše dosegajo (na fasadi recimo) U pod 0,1 W/m²K, sam svetujem, da je pri ostalih stavbah vsaj 0,2 W/m²K. Trenutno so v Sloveniji na voljo trije razredi toplotne izolacije, ločijo se po lambda (λ). Najstarejša ima toplotno prevodnost (λ) 0,041 W/mK. Izolacije z λ 0,032 W/mK so za okrog 20 odstotkov bolj izolativne in zato 20 odstotkov tanjše, z lambda 0,022 W/mK pa za okrog 50 odstotkov bolj izolativne in tanjše. Iz tabele Obod stavbe v rubriki Energetski kiksi na NEP Slovenija je razvidno, da se z debelino toplotne izolacije izrazito manjša vloga materiala, iz katerega je stavba zgrajena. Zato je pri novogradnjah bolj smiselno vlagati v debelejšo izolacijo kot v zid iz toplotno bolj-ših materialov.

Obnovljivi viri energije

Zaradi cenovne in okoljske sprejemljivosti damo prednost obnovljivim virom energije (OVE), ki so nadvse primerni tudi za bloke. Običajno se na strehi bloka lahko najde primerno mesto za sončne celice (fotovoltaika) in sprejemnike sončne energije (SSE). Prve so ob subvencionirani ceni odkupa električne energije lahko dober, predvsem pa stabilen in dolgotrajen vir sredstev za vzdrževanje ali zaslužek lastnikov. SSE so nadvse primerni za ogrevanje sanitarne vode. Težave povezave med SSE in stanovanji so enostavno rešljive v primeru toplotne izolacije fasade, ko cevi vodimo po zunanjih zidovih. Ker bodo prekrte s toplotno izolacijo, bodo zaščitene in nevidne. Podobno lahko uporabimo tudi toplotno črpalko, ki je lahko skupna v kleti ali na podstrehi, lahko pa individualna v vsakem stanovanju. Pri starejših blokih brez skupnega ogrevalnega sistema je nadvse primeren kamin na pelete. Garsonjere lahko ogreva toplozračno, za večja stanovanja pa razvod toplote naredimo z radiatorji. Favorit pri OVE in zmanjšanju stroškov ogrevanja za tri četrtine pa je biomasa, natančneje sekanci.

Stanje in rešitve v praksi

Starejši večstanovanjski objekti so energetsko potratni, kar velja tudi za tri bloke iz leta 1970

s skupno kurilnico. Ta je samostojna, ogreva pa 36 stanovanj (dvanajst na blok, šest na stopnišče), skupaj okrog dva tisoč kvadratnih metrov. Poraba kurilnega olja za ogrevanje prostorov je okrog 40 tisoč litrov na leto. Skupen letni strošek je okrog 40 tisoč evrov, kar znese okrog 1100 evrov na stanovanje. V tej številki ni stroška elektrike, saj se sanitarna voda pripravlja s potratnimi električnimi bojlerji. Razmeroma slabe so tudi podzemne toplovodne povezave med kurilnico in bloki, kar se vidi pri hitrem taljenju snega nad njimi.

Prava in smiselna rešitev je popolna prenova kurilnice in toplotnih vodov do vseh treh blokov. Cenovno in okoljsko so lesni sekanci optimalen energent, saj so za tri četrtine cenejši od kurilnega olja. Po okvirnih izračunih bo stala investicija na ključ okrog 80 tisoč evrov. To vključuje montažo 150 kW kotla na sekance, ustrezno velik hranilnik tople vode, nove cevne razvode do blokov, tri podpostaje, vso avtomatiko, 80 kubičnih metrov prostora zalogovnik za sekance na ravni strehi kurilnice in vse delo. Spodbudna in razveseljiva je cena prenove. Ob 25-odstotni subvenciji Eko sklada (20 tisoč evrov) plačajo lastniki dejansko le 60 tisoč evrov, kar pomeni okrog 1700 evrov na stanovanje. Izračun dokazuje, da se investicija povrne prej kot v dveh letih s prihranki pri energiji. Pri lesnih

sekancih bo strošek ogrevanja stanovanja na leto znašal le okrog tristo evrov.

Toplotni most

Pri energetski sanaciji oboda stavbe nas pri nekakovostni izvedbi zelo hitro presenetijo plesen v stanovanju. Vzrok je pomanjkljiva toplotna izolacija, posledica pa prevelike izgube toplote in kondenzacija notranje vlage, na katero se naseli plesen. Ta je problem, a hkrati nam – tako kot vročina pri človeku – pokaže na napake, ki jih bomo morali odstraniti. O tem, kako odpraviti težave s plesnijo, pišeta članka Plesen in Odprava plesni na <http://nep.vitra.si>. Krivdo za nastanek toplotnih mostov lahko iščemo v trikotniku med projektantom, izvajalcem in lastnikom. Projektanti premalo časa posvetijo podrobnostim, pomembnejša sta videz hiše in zadostitev predpisom. Izvajalci imajo izrazito premalo znanja, podrobnosti so jim španska vas, držijo se načela, da zidarjevo napako pokrije omet, zdravnikovo pa zemlja. Lastniki pa slepo verjamejo, da projektanti in izvajalci obvladajo svoj posel. Nekateri ga res, glavnina pa ne. Zato moramo pri izdelavi fasade z znanjem in informacijami nadzorovati izvajalce, da bo izdelek res stoodstoten. Vsaka hiša ima toliko individualnega, da se je najbolje pogovoriti z energetskim svetovalcem pred vsakim posegom. Poleg ostalega bo pojasnil tudi

Visoki letni
prihranki.
Zamenjajte
dobavitelja!

gen-I GEN-I d.o.o., Vrbina 17, 8270 Krško

POCENI PLIN

www.poceniplin.si

080 1558

najpogostejše zablode pri materialih in njihovem vgrajevanju. Pri toplotni izolaciji imejmo vedno v mislih debelino in material (predvsem njegovo lambda). Zapomnimo si štiri »zlate« debeline. V streho mansardnega stanovanja damo 40 cm, na zadnjo ploščo (strop proti hladni podstrehi) 30 cm, na fasado 20 cm, v tlak proti raščnemu terenu pa 15 cm za ogrevane prostore in 5 cm za neogrevane (klet, garaža). Za tlake med ogrevanimi etažami sta dovolj dva centimetra, saj govorimo o zvočni, ne pa toplotni izolaciji plavajočega estriha. Nekaj najpogostejših toplotnih mostov, predvsem pa pravilne izvedbe, je predstavljenih v rubrikah Črne točke in Energetski kiksi na portalu NEP Slovenija.

Subvencije

Financiranje je marsikomu prevelika ovira, zato so na voljo subvencije in krediti Eko sklada za občane, ki bodo izvajali naložbe v blokih za izvedbo enega ali več ukrepov: toplotna izolacija fasade do 12 evrov na kvadratni meter; toplotna izolacija strehe oz. podstrešja do 10 evrov na kvadratni meter; vgradnja naprave za centralno ogrevanje na obnovljivi vir energije (biomasa, toplotna črpalka) do 25 odstotkov priznanih stroškov. Pri ceni kotla 50 tisoč evrov je to 12.500 evrov, pri ceni 100 tisoč evrov pa 25 tisoč evrov. Za navedene ukrepe kandidira blok kot celota, za vgradnjo lesenih

oken pa vsak lastnik zase. Višina subvencije je do sto evrov na kvadratni meter.

Podrobnosti so v razpisu Eko sklada. Višina je omejena na 25 odstotkov priznanih stroškov naložbe, hkrati pa je za vsak ukrep določen absolutni znesek (razen za kotle na biomaso). Pomembno je, da so do stoozdostotne subvencije upravičeni socialno šibki občani. S tem jim je omogočena ali vsaj bistveno olajšana vključitev v proces obnove, znižajo pa se tudi stroški energije v blokih. Zaradi velikega interesa so subvencije avgusta pošle, nov razpis pričakujemo konec decembra, veljal pa bo za leto 2013.

Delilniki in kalorimetri

Merjenje in plačevanje po dejanski porabi je »mati« vseh varčevalnih ukrepov v blokih. Ob večji kakovosti bivanja je investicija (skoraj) zanemarljiva, saj se s prihranki povrne hitreje, kot si mislimo. Kakovost in energetska učinkovitost celotnega ogrevalnega sistema se krepko povečata s hidravličnim uravnoteženjem ogrevalnega sistema in vgradnjo termostatskih ventilov. Praksa pavšalnega plačevanja stroškov ogrevanja in sanitarne vode v večstanovanjskih stavbah na površino in število oseb je z lanskim oktobrom lani na smetišču zgodovine. Delilnik toplote na radiatorju v stanovanju meri porabljeno energijo na vsakem

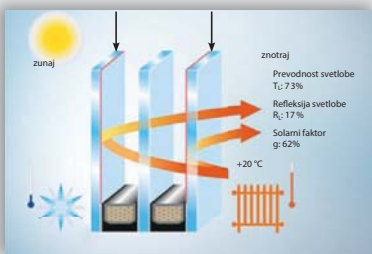
radiatorju posebej. Seštevek vseh delilnikov na vseh radiatorjih v stanovanju pokaže skupno porabo stanovanja, izraženo v deležu glede na vsa stanovanja v bloku. Pri novejših stanovanjih pa se uporablja en kalorimeter za vse radiatorje, porabo meri v kilovatnih urah. Pravilnik določa, da se variabilni stroški za ogrevanje prostorov v višini najmanj 60 odstotkov in največ 80 odstotkov razdelijo na posamezna stanovanja. To je delež, na katerega ima uporabnik stanovanja neposreden vpliv. Preostali del fiksnih stroškov (20 do 40 odstotkov), ki nastanejo zaradi toplotnih izgub v bloku (razvodi, skupni prostori) od toplotne postaje naprej, se razdeli glede na delež ogrevane površine. Na tega nima uporabnik skoraj nikakršnega vpliva.

Kam po pomoč?

Pred posegom v stavbo se je smiselno posvetovati z energetske svetovalcem. Brezplačna pomoč je na voljo v 37 energetske svetovalnih pisarnah, veliko koristnih informacij daje NEP Slovenija, kjer je mogoče poiskati in obiskati 350 stavb po Sloveniji. Vse imajo dobre rešitve, uporabniki vam bodo izkušnje posredovali iz prve roke. Tretjo – finančno – pomoč pa ponuja Eko sklad. Na voljo so subvencije in ugodni krediti, za katere velja načelo, da se sami izplačajo s prihranki pri energiji. ×

LUKSUZ JE PRI NAS STANDARD

NOVOST - STABIL Solar STEKLO

Zaradi napredne tehnologije 3 slojnega stekla ostane toplota v prostoru. Istočasno spušča Stabil Solar steklo v prostor še več sončne energije in s tem pozimi dodatno ogreva prostore ob sončnih dneh. Zaradi te inovacije se izboljša energetska bilanca zgradbe in s tem prihranimo pri stroških ogrevanja.

Za STABILnost vašega doma!

ALU BLEND M-STYLE 90

ECONOM M-STYLE

AMBIENTE-PASSIV

3 SLOJNO SOLAR STEKLO DOBITE

2 SLOJNO STEKLO PLAČATE

www.stabil.si

Brezplačna številka: 080 80 25

OKNA IN VRATA

ALEŠ LOMBERGAR

Izvedenec za historične krasilne tehnike na steklo

Piše: Vesna Teržan

Letos avgusta so v notranje okvire izložb v Urbančevi mestni palači, na vogalu Trubarjeve ulice in Miklošičeve ceste v Ljubljani, vgradili še poslednji element, ki je lepo zaokrožil zgledno prenovo te secesijske stavbe. To so jedkana stekla, nastala po vzorcu enega izvirnika in nekaj črepinj. Steklo so razbili veseljaki davnega leta 1989, ko so po silvestrski noči zagnali v izložbo Centromerkurja steklenico šampanjca. A na srečo je naslednje jutro Aleš Lombergar opazil razbito šipo, in ker ima »pravo oko«, je vedel, da je šlo po gobe še eno poslednjih ljubljanskih historičnih oken iz leta 1903. Zavedal se je, da je te črepinje treba shraniti, z dovoljenjem brezbriznega poslovdje trgovine je drobce stekla pobral in shranil.

Izvedenec za historične krasilne tehnike na steklo, tako se glasi opredelitev oziroma naziv Lombergarjevega poklica, kar je nekako dolgovezna oznaka za enega izmed poklicev, ki so tako rekoč že izginili. V začetku osemdesetih let je naključje nanoslo, da se je lotil prvega jedkanja stekla, natančneje

kozarca. Sebe in sodelavce je želel presenetiti in dokazati, da lahko, da zmore. Jedkanja stekla se je učil iz stare nemške literature in vadil, preizkušal metode, pridobival znanje in izkušnje. A previdno, kajti nepozorno ravnanje s fluorovodikovo kislino je lahko življenjsko nevarno. V bistvu pa gre za grafično tehniko, obstajajo različni načini jedkanja stekla, tudi večstopenjsko jedkanje z maskami in predhodnimi retušami, a napak ni mogoče popravljati. Kajti ko je kislina enkrat zagrizla v steklo, je konec; je, kar je.

Za njim je skoraj 27 let kariere, ki jo je preživel v zaščitnem skafandru in z masko na obrazu, polagal je stekla z raznolikimi ornamentami v bazen s kislino in upal, da je naredil vse tako, kot je treba. »*To moje delo ni posebej zdravo. Fluor se veže na tkivo in ne moreš se povsem zaščititi. In ker nisem v državni službi, si ne morem privoščiti klimatskih naprav, ki bi uravnale količino kemikalij v zraku. Pogosto je v ateljeju pri jedkanju koncentracija plina v zraku prevelika in je tudi maska ne more prav dobro sfiltrirati,*« razlaga Lombergar. Pri postopku je potrebno veliko potrpežljivosti in mojstri pravijo, da

- 01 **Aleš Lombergar ob steklih v Urbančevi hiši.** / Foto Borut Peterlin
- 02 **Protokolarno darilo, ki ga je predsednik vlade Janez Janša podaril predsedniku Ruske federacije Vladimirju Putinu ob svojem obisku v Moskvi junija 2006. Nastajalo je več mesecev in ker je cena protokolarnih daril omejena z zakonom, ga je Lombergar izdelal skoraj brez plačila. Na steklu je vjedkan najstarejši ohranjen zemljevid Rusije, ki ga je v prvi polovici 16. stoletja narisal slovenski plemič Žiga Herberštajn, zelo ugleden vojskovodja in politik tistega časa v Evropi.** / Foto Dragan Arrigler
- 03 **Zlata arabeska za razstavo v Dubaju** / Foto Arhiv Aleša Lombergarja

02

03

je kislina muhasta in da ji je treba posvečati posebno pozornost, saj se vsak dan obnaša drugače. Veliko potrpežljivosti pa ne potrebuješ le za kislino, ampak tudi za natančno nanašanje risbe na steklo. »Zavedam se, da me bodo stekla preživela, in zaradi tega čutim posebno odgovornost. Vztrajnost in natančnost pri izvedbi risbe in nenehno izboljševanje izvedbe je srž mojega dela in mojega odnosa do njega. Ne morem biti površen, tega si ne morem dovoliti, niti zaradi sebe niti zaradi naročnikov in še posebej ne zaradi predhodnikov in njihovih mojstrov. Pogosto delam restavratorska dela, saj k ponovnemu življenju obujam ornamentirana stekla iz 19. stoletja, ki so bila mojstrsko izvedena. Preprosto, pri mojem delu gre za spoštovanje.«

S podobno pedantnostjo se je lotil stekel za Urbančevo palačo in nalogo izpeljal z odliko. A kaj to pomeni, ko pa so stekla tako

vgrajena, da so skorajda nevidna. Lombergar poudarja: »Za ta monokromna jedkana stekla je zelo pomembno, kako so postavljena v prostor. No, v Urbančevi hiši so sedaj postavljena slabo, saj ne presevajajo svetlobe, ampak so zaradi praktičnih razlogov uporabnikov te zgradbe zasenčena z belo masko.« Lastniki Urbančeve hiše so pri prenovi upoštevali vse zahteve in navodila spomeniškega varstva, Magistrat International – Emporium, ki je najel Urbančevo hišo za svojo trgovino, pa tega ne razume in ne zna ceniti historične stavbe in njenih odlik. Še več, direktor je menda zadovoljen, da njegove »skladiščne estetike«, ki je je vaju iz BTC-ja, ne motijo neka ornamentirana meščanska stekla. Prenova palače je bila zgledna, sedanja raba pa je neustrezna. Ženska figura, personifikacija obrti, postavljena med stebri, ki nosijo

Strlesvetila

www.strlesvetila.com

stopnišče, bi morala komunicirati s Tromostovjem, od koder bi ji sprehajalci vračali pogled skozi jedkana stekla. Reprezentančni prostor s stopniščem bi moral biti osvobojen vseh prodajnih artiklov in belo zamaskiranih izložb, tako da bi ponujal pogled na ulico in z nje v notranjost. Le tako bi bili historična stekla, umetelno stopnišče, lestenci in preostala oprema na ogled vsem očem in ne le tistim petičnim, katerih pogled tako ali tako vidi le potrošne blagovne znamke, za kulturnozgodovinske vrednosti palače pa je slep.

V Ljubljani najdemo Lombergarjeva jedkana stekla še v Mestni hranilnici na Čopovi ulici, na vhodnih vratih v filharmonijo na Kongresnem trgu in na vratih v Stiški dvorec/Akademijo za glasbo na Starem trgu. Kupola ljubljanske stolnice pa je posebno poglavje v njegovem opusu, tam je šlo za inovacijo, morda celo svetovno inovacijo. »Pri ljubljanski stolnici je šlo za inženirsko delo. Prvotno naročilo se je glasilo, naj rešim le težavo

z zarjavelimi mrežami na oknih kupole. Šel sem na ogled, in ko sem stal pod kupolo, me je dnevna svetloba, ki je padala skozi okna v njej, povsem zaslepila. Ugotovil sem, da gre za večji problem, kot so le mreže, saj se Quaglijeve freske sploh niso videlo.« Tako se je Lombergar lotil študija in iskanja rešitev za zastavljeni problem. Po štirih mesecih je prišel do idejne rešitve, tehnološko pa so problemu prišli do dna v steklarni Kristal v Lenartu. Osnovni problem je bil, kako razpršiti svetlobo, da bi padala na freske in v prostor. »Naredili smo stekleni sendvič, sredinsko steklo je razbito in ti drobci delujejo kot ogledalca, ki odbijajo in razpršijo svetlobo. Namreč, kaljena šipa eksplodira na tisoče drobnih koščkov, če jo udariš, če jo raniš, če jo navrtiš. Osrednja zagata je bila, kako izpeljati tehnološki proces, da lepilo ne bi upočasnilo procesa drobljenja srednje šipe. V tovarni Kristal so bili tehnologi zelo zavzeti, zanje je bil to izziv. No, neke noči zazvoni moj telefon in tehnolog iz steklarne ves navdušen vprije v slušalko

04 Jedkana stekla v kazinoju v Kijevu v Ukrajini. Kazino je urejen v mogočni hotelski stavbi izpred revolucije. Edini okrasni predmet, ki so ga po vseh letih diktature proletariata še našli, je bil majhen kliše za slepi tisk, ki so ga Lombergarju kot motiv za jedkano steklo predlagali novi lastniki. Vendar ta kliše ni bil posebno uporaben, tako da ga je moral Lombergar v celoti narisati na novo. Takrat se je spomnil prizora iz filma 1984, kjer John Hurt v starinarnici kupi nek popolnoma postranski predmet iz 'zlatih časov', ki se jih ljudje ne smejo več spomniti. / Foto Arhiv Aleša Lombergarja

– 'Rešili smo problem! Še preden se je lepilo strdilo, sem udaril po šipi.' – Tako jim je uspelo, da je eksplodirala na zelene drobne koščke in hkrati ostala zlepljena v sendviču med obema šipama.«

Lombergar je ves čas tudi raziskoval in iskal nove metode. Nekatere novosti so se kalile več let. »V sredini osemdesetih let, ko sem dobil naročilo za opremo ladje za križarjenje, sem bil zelo navdušen nad tem naročilom in sem se v oblikovanje stekel spet vrnil z vsem žarom. Naredil sem vzorec šipe, ki je bila sestavljena iz dveh jedkanih stekel s pozlačenim ornamentom. A to je bilo za naročnika predrago in šipe nisem naredil.« Na ta poskus se je spomnil, ko ga je podjetje Alukomen leta 2005 povabilo, naj razstavlja v slovenskem paviljonu v Dubaju. Za predstavitev na Jutrovem je izbral arabsko, vendar arabsko iz 16. stoletja, ki jo je v lesorezu izdelal nemški grafik Peter Flötner. Izjedkana in pozlačena je na dveh steklih, zlepljenih in vgrajenih v okvir vrat iz orehovine mojstra Marka Črtanca. »Takrat se mi je zdelo, da se mi odpirajo možnosti za delo v Dubaju, in na vso moč sem se potrudil, hotel sem pokazati najboljše, kar znam. Bili so navdušeni, a posel ni bil sklenjen. Ugotovil sem, da imajo ti bogati Dubajčani že prav vse na tem svetu in hkrati jih ne zanima kupovanje v zanje tretjerezrednih državah. Morda pa smo bili le mi nerodni, ne vem, ali je sploh kakšno naše podjetje takrat sklenilo kakšen posel.«

Lombergarjeva pot – mojstra ume-
tne obrti – je bogata in uspešna, saj drugače
tudi ne bi dobil tega mojstrskega naziva. Je
eden redkih v srednji Evropi, ki se še ukvar-
jajo s to obrtjo. Njegov avstrijski kolega, ki
mu je pred leti tudi priskrbel veliko naročilo
za Kazino v Badnu pri Dunaju, je pred krat-
kim zaprl delavnico, prav tako se zapirajo
delavnice v Angliji; svetovna kriza je udarila
tudi v tem poklicu. »Dela je v tem širšem sre-
dnjeevropskem prostoru tako malo, da moramo
držati skupaj. Zato sva bila s kolegom lojalna
konkurenca, pa tudi zato, da sva ohranila dosto-
janstvo.« ×

LUMARJEV EKO SKLAD PODELJUJE EKO SUBVENCije ZA 15 HIŠ

75.000 €*

**JESENSKE
UGODNOSTI**

EKO PAKET 1

DARILO TOPLOTNA
ČRPALKA

Ob nakupu hiše v sistemu Lumar PRESTIGE "NA DELNI KLJUČ" ali "KLJUČ V ROKE" vam podarimo:

1. PAKET ZEMLJA

- Najsodobnejša toplotna črpalka zemlja / voda VAILLANT VWS 62/3
- Talno ogrevanje

2. OKNA S TROJNO ZASTEKLITVIJO

($U_s = 0,6 \text{ W/m}^2\text{K}$)

Iz Lumarjevega EKO sklada pa vam podelimo še **2.500 EUR EKO subvencije** v obliki popusta.

Prihranek s popustom
in subvencijo Lumarjevega
EKO sklada do*

- 16.500,00 €

Stroški ogrevanja: do -5x

EKO PAKET 2

IZJEMNO UGODEN PAKET ZA
NIZKOENERGIJSKE HIŠE

Ob nakupu hiše v sistemu Lumar "NA DELNI KLJUČ" ali "KLJUČ V ROKE" vam ponujamo cenovno optimiran **PAKET ZA NIZKOENERGIJSKE HIŠE** z visokim bivalnim ugodjem in nizko rabo energije:

- Zunanja stena PRESTIGE
- Paket ZRAK - sistem kontroliranega prezračevanja
- Paket ZEMLJA - z najsodobnejšo toplotno črpalko zemlja / voda VAILLANT VWS 62/3 in talnim ogrevanjem
- Okna s trojno zasteklitvijo ($U_s = 0,6 \text{ W/m}^2\text{K}$)
- Vhodna vrata ($U < 1,0 \text{ W/m}^2\text{K}$)
- Meritev zrakotesnosti in termografijo

Iz Lumarjevega EKO sklada pa vam podelimo še **5.000 EUR EKO subvencije** v obliki popusta.

Prihranek s popustom
in subvencijo Lumarjevega
EKO sklada do*

- 20.000,00 €

EKO LUMARJEV
EKO SKLAD

LUMARJEVE
EKO SUBVENCije

Kljub ukinitvi subvencij Eko sklada, smo v Lumarju skupaj z našimi partnerji za omejeno količino 15 hiš poskrbeli, da bo nakup vaše hiše enako ugoden kot doslej. V **Lumarjevem EKO skladu** je tako na voljo 15 **EKO subvencij** za nakup toplotne črpalke (**2.500 €**) in sistemov prezračevanja (**2.500 €**). S tem bomo poskrbeli, da bo vaša hiša energetsko učinkovita in z visokim bivalnim ugodjem.

Do **5.000 €**
EKO SUBVENCije*

* Več o paketih in konfiguracijah na www.lumar.si.

T: 02 421 67 50 I: www.lumar.si

 Lumar
Živeti najbolje!

A COMPANY OF THE GREEN BUILDING GROUP

DELOVNI PROSTORI PRIHODNOSTI

*Sodobna pisarna je bolj prostorsko učinkovita
in s tem cenejša od klasične*

Piše: Boris Matić

Globalna povezanost in konkurenca nam neizbežno vsiljujeta spremembe. Ker so tujci pripravljene za manj delati več, se moramo prilagoditi. Prehajamo v storitveno ali celo informacijsko ekonomijo. Čas tovarn je mimo, prišel je čas pisarn. Kakšna so oz. naj bodo delovna mesta te nove ekonomije, da bomo lahko dobro delali?

Pridobivanje, procesiranje in distribucija informacij pomenijo dobršen del delavnika večine delovnih mest prihodnosti. V 20. stoletju je bila primarna optimizacija: kako postopek izboljšati, skrajšati, poenostaviti, poceniti. Danes pa smo soočeni z novo paradigmo. Ni več cilj poceniti in hitreje postreči obstoječi jedilnik, cilj je narediti novo jed. To pa zahteva kreativnost. Kakšna okolja jo omogočajo? Kreativnost se redkokdaj pojavi kot posledica nenadnega navdiha enega samega posameznika. Kreativnost v polju informacij

ni skoraj nič drugačna kot v naravi; novosti nastanejo skozi evolucijo, skozi prekrivanje pogledov, znanj in sposobnosti posameznikov v ekipi. Za omogočanje kreativnosti torej potrebujemo prostor, kjer lahko prihaja do mreženja in hitre izmenjave idej, kjer lahko ljudje sproščeno in intuitivno preigravajo kompleksne vzorce in sete podatkov.

Včasih smo lahko delali v ločenih prostorih in se občasno srečevali na sestankih, kjer smo pokazali, kaj je kdo naredil, in uskladili delo. A ne več. Svet je prehiter, in nihče ne bo čakal na naš tedenski kolegij. Male izmenjave informacij med zaposlenimi, hitri nasveti glede konkretnih problemov, hitro opažanje in odpravljanje napak, vprašanja, zaklicana čez prostor – vse to je ključen element mreženja in izmenjave informacij, ki v popredalčkanem sistemu pisarn ni možna. Treba je prekiniti z razmišljanjem o delovnih mestih, pisarnah in številom ljudi v pisarnah, in začeti razmišljati o delovnem prostoru kot celoti.

Izhodišče je, da delamo skupaj, in se umaknemo iz skupine za nestandarden opravke, pa naj gre za srečanje s stranko, kratek sestanek ali osebni klic. Nova delovna mesta so tako večinoma skupna oz. oceanska in omogočajo komunikacijo. Namesto o delovnih mestih in pisarnah pri snovanju razporeditve razmišljamo o delovnem prostoru kot celoti ter o procesu, ki bo znotraj njega potekal, ne pa o tem, koliko miz in računalnikov bo šlo notri. Kajti za kreativnost in dobro delo je potrebno še kaj več kot samo miza, stol in računalnik.

Ne samo miza, stol in računalnik

Za informacijske delavce že dolgo velja, da potrebujejo samo mizo in računalnik. Vendar ni čisto tako. Delo z informacijami je ravno tako individualno kot delo v tovarni. Tako kot v tovarni avtomobilov ličar ne dobi vrtalnega stroja, ampak pištolo za barvanje, se tudi delovna mesta nove ekonomije strukturirajo

- 01 Pomembnejše kot delovno mesto je prostor, kjer se zaposleni srečajo in kamor se lahko umaknejo, ko potrebujejo trenutek zasebnosti ali koncentracije.
- 02 Primer pisarniške organizacije v informacijski ekonomiji (vzorec proizvajalca Bene). Prostori srečevanja in interakcije so pri oblikovanju deležni enake, če ne večje pozornosti kot delovna mesta.

glede tipologije dela. Od raziskovalcev, ki potrebujejo mir za svoje delo, prek organizatorjev, ki morajo biti povezani z vsemi, do trgovskih potnikov in tržnikov, ki jih morda veliko časa sploh ni v pisarni – delovni prostor mora biti na voljo in v korist vsem ter mora spodbujati pretok informacij med njimi. Poleg tega mora biti razporeditev fleksibilna, saj se lokacije posameznih zaposlenih v prostoru spreminjajo glede na oblikovanje projektnih skupin, čas, potrebe.

Odpiranje pisarn spodbuja zadrževanje zunaj delovnega mesta in s tem komunikacijo s sodelavci. Pomembno je torej, da pri snovanju delovnih prostorov vsaj toliko časa kot mizam in stolom posvetimo razmišljanju o prostorih, ki niso stalna delovna mesta, kajti ravno v nestandardnem polju se odvija največ komunikacije in kreativnosti.

Osnovni gradnik: človek

V dobi, ko štejeje ideje, lahko kdo, ki sedi na zofi in strmi v zrak, v tistem trenutku bolj koristi podjetju kot kdo, ki zavzeto tipka za računalnikom. Vsi, predvsem pa vodstvo, se morajo zavedati, da vidna produktivnost ni vse in da je dobro počutje zaposlenih bistvenega pomena. Ne gre samo za sproščeno in stimulatивно delovno okolje, ampak za odnos do zaposlenih. Skrajni in najbolj znani primer je Google, kjer imajo zaposleni na voljo zastoj hrano najboljših kuharjev, fitnes, masažo, možnost dela od doma. Za mala podjetja in za postsocialistično miselnost je to prevelik in nepotreben strošek.

A razmislite, koliko vas stane letna karta za lokalni fitnes za deset zaposlenih, ki jo lahko lepo vodite kot upravičen strošek? Če bi znesek pretvorili v gotovinski bonus, bi bil smešen – morda sto evrov na leto. Stimulacija športa izboljša zdravje zaposlenih in posledično njihovo produktivnost. Podobno je s prehrano – dva evra na dan je nizka cena za razliko med najcenejšim dobaviteljem hrane in nekoliko kakovostnejšo prehrano, ki pripomore k boljšemu počutju in večji produktivnosti zaposlenih. Pretirana prisotnost je neproduktivna; mogoče

je nekomu, ki je ravno končal pomemben projekt in je zgaran ali bolan, bolje podariti dopust, da si nabere energijo za nove izzive, kot pa ga še dva tedna gledati, kako s podočnjaki vegetira za računalnikom.

Na podlagi opisanih trendov je več proizvajalcev pisarniškega pohištva razvilo različne pohištvene sisteme, ki pa so vsi grajeni na podobnih izhodiščih.

Osnovno delovno mesto je nekaj tipov miz, ki se po potrebi razširijo s skladiščem za dokumente ali dodatno delovno površino. Z dodatnim umeščanjem pohištva se ustvarjajo različne gradacije zasebnosti, skladno z delovnim procesom.

Prvi korak so delovni otoki, kjer zaposleni zelo veliko komunicirajo med seboj. Tu ni pregrad ali ločnic. Sledijo delovna mesta, kjer je potrebna osnovna zasebnost. Tu je s pregradami in omarami do višine glave v sedečem položaju ustvarjena osnovna intima. Z večjimi omarami, ki segajo skoraj do stropa, so oddeljena mesta, ki imajo še večjo potrebo po zasebnosti. Večje omare lahko služijo tudi kot zvočna kulisa in zmanjšujejo hrup v prostoru.

Skrajna in najbolj redka ločnica so dejanske stene, ki so praviloma steklene. V teh prostorih so delovna mesta, ki so hrupna (telemarketing, delo s strankami). Tu je običajno tudi največji nesporazum; direktorji in vodje si običajno predstavljajo, da je oceanski sistem za »ovčice«, šef pa si zasluži svojo pisarno. A to je problematično. Če želimo, da skupni sistem funkcionira, ločeni prostor ne sme ostati privilegij – še posebej ne v malih podjetjih. Kajti če je ločeni prostor privilegij, je jasno, da je pisarna še vedno vrednota, kar je v nasprotju s filozofijo, ki naj bi jo sprejeli vsi zaposleni. Tako se ekipni duh ne more krečiti.

Poleg vseh delovnih mest so tu še nujni prostori za srečevanje in izmenjavo informacij. Hitri sestanki stoje, male dnevne sobe, prostori za izolacijo, kjer se lahko v miru po telefonu pomenite z domačimi, čajna kuhinja s prostorom za sestanke... Ob tem je treba poudariti, da novi pisarniški koncepti dejansko dosega

večjo gostoto zaposlenih na enaki površini od klasičnih. Z odstranjevanjem hodnikov in pregrad se namreč sprostijo veliko prostora. Sodobna pisarna je bolj prostorsko učinkovita in s tem cenejša od klasične, kljub vsem dodatnim prostorom za sproščanje, interakcijo in kreativnost, ki niso namenjeni delu v klasičnem pomenu te besede. Seveda je za konkretno zasnovano pisarniškega prostora treba pridobiti nasvet ali storitev arhitekta ali oblikovalca, ki se na ergonomijo delovnega mesta in organizacijo poslovnih procesov dobro spozna.

Nadzor in zloraba

Novi trendi imajo pomanjkljivosti tako iz perspektive delodajalca kot delojemalca. Zaposlene je predvsem strah skupnih delovnih prostorov, kjer bodo stalno pod nadzorom in pritiskom – če ne bodo zavzeto tipkali po računalniku, bodo takoj obtoženi lenarjenja, hkrati pa bo prostor poln trušča in se ne bo dalo delati. Delodajalci pa vidijo zofe, brezplačne karte za fitnes in izjavo »tudi če strmim v zrak, delam« kot nesmiselno porabo denarja. Na vsaki strani je malo resnice, a zaradi tega nista nič manj potrebni.

Dejstvo je, da neformalni nadzor sodelavcev v skupinskih pisarnah poveča produktivnost. Vendar, če je podjetje pravilno organizirano, zaposlenih ne bo nihče kritiziral, če se večkrat na dan za nekaj minut zadržijo v skupnih prostorih, se tam sprostijo in pogovorijo s sodelavci.

Sodobna pisarna ni samo delovno mesto, je delovni prostor, in delovna mesta brez skupnih prostorov ne naredijo stimulatívne okolja. Šef, ki se bo odločil samo za tisto, v čemer vidi oprijemljive koristi – torej skupna delovna mesta –, bo dobil osovraženi ameriški »cubicle« sistem ter temu primeren padeč produktivnosti in pomanjkanje kreativnosti. Če je podjetje pravilno vodeno, bi morali tako delodajalci kot zaposleni imeti isti cilj: da je podjetje uspešno in da raste ter da imajo tako lastniki kot zaposleni od tega korist. Upajmo, da bo takih podjetij čim več. x

BREZ SOLI IN POPRA

Trinajsti beneški arhitekturni bienale

Piše: Luka Skansi, arhitekt

Številke so spet rekordne. Slovesnega odprtja letošnjega, 13. bienala arhitekture v Benetkah se je udeležilo 40 odstotkov več obiskovalcev in novinarjev kot odprtja pred dvema letoma, več je tudi državnih paviljonov ter različnih razstav in dogodkov po vsem mestu; mednje denimo sodijo izvrstne retrospektive Carla Scarpe, Gia Pontija in Alvara Siza, poleg vsakokrat pestre razstave del iz zasebne zbirke fundacije Pinault. Tridnevni kaos v laguni z neskončno številnimi odprtji med Arzenalom, Giardini in nacionalnimi paviljoni je potrdil, da je beneški bienale glavni arhitekturni svetovni dogodek, kjer morajo vsi tisti, ki želijo v tej panogi kaj veljati, razstavljati, sodelovati ali pa se vsaj udeležiti odprtja.

Prvi arhitekturni bienale leta 1975 je obiskalo le nekaj sto lokalnih in povabljenih arhitektov, potekal pa je v enem samem majhnem, a očarljivem prostoru, imenovanem Magazzini del Sale. Danes je prireditelj pravi globalni sejem nečimrnosti, razširjen po vsem mestu. Vsi arhitekti in vse dežele

sodelujejo v množični predstavi, kjer se najde prostor za vsak predlog, vsak koncept, vsako postavitev in kjer ni pomembno, kaj se reče, ampak to, da se kaj reče. K temu vtisu pripomorejo precej splošne in vse nepomembnejše teme, ki jih določajo kustosi.

Tema letošnjega bienala je Common Ground, njen selektor pa angleški arhitekt David Chipperfield, sicer zaslužen proslavljeni avtor veličastne obnove Neues Museuma v Berlinu. Naloga, ki jo Chipperfield nalaga mednarodni arhitekturni sceni, je predstavitev skupnega območja, ki ga arhitektura deli z drugimi umetniškimi področji, z drugimi poklicnimi panogami, z družbo. Z drugimi besedami, arhitekta nagovarja, naj se odprejo javnosti, izstopijo iz svoje skrivnostne in umetne osame, iz svoje ozke poklicne sfere. Bistvo je, pravi Chipperfield, »odpraviti razkol med arhitekturo in civilno družbo«.

Vsaj formalno naj bi šlo za odziv na bogastvo in predrznost predkriznih let: nikoli več nebotičnikov v Dubaju, ego-centričnih projektov Zahe Hadid, obilja

Guggenheimov. V štirih letih svetovne krize so ti projekti postali nemoralni, anahronistični in nerealni. Novo etiko naj bi predstavljali »skromna« arhitektura, ki je preprostemu človeku bližja, nove jasne strategije, ekološki in energetsko varčni duh ...

Toda večina od več kot 70 povabljenih gostov letošnjega bienala je že sodelovala na kateri od prejšnjih bienalnih razstav, takrat, ko se o krizi še ni govorilo. Akterji preteklih elitnih arhitekturnih zgodb še naprej govorijo o novih svetovnih smernicah – zato so bili povabljeni na bienale. Teme se spreminjajo, ljudje so vedno isti, ali kot je slišati po hodnikih razstave: letošnji bienale bolj kot Common Grounds deluje kakor Common Friends.

Prav v tem tiči čar tega svetovnega dogodka: prikazuje nam vse, kar se dogaja v svetu, hkrati pa nam jasno kaže, kako daleč je današnja arhitekturna scena od resničnega sveta. Arhitektura, ali bolje njen stari sistem, kot da ne bi čutila in doživljala krize, predstavlja se v najlepši luči, vse je še potencirano z rekami šampanjca. Zato letos v

- o1 **Álvaro Siza, začasna postavitev v Vrtu devic**
- o2 **Norman Foster, videoinstalacija z Mariso Gonzalez in Andreasom Gurskyjem**
- o3 **Zaha Hadid, Organic Works**

Benetkah spet vidimo Zaha Hadid, Normana Fosterja, ki pa ne predstavlja svojega dubajskega nebotičnika, temveč videoinstalacijo, Rema Koolhaasa, ki je pred nekaj leti napisal Content, cinični manifest kapitalizma, danes pa predstavlja površno zgodovinsko retrospektivo mestnih arhitektov šestdesetih let prejšnjega stoletja. Vidimo tudi recikliranega Hansa Kolhoffa z neoklasicističnim odnosom do arhitekture in mesta, Luigijs Snozzija z 20 let starim projektom in Vittorio Lampugnanija z novim, a jezikovno prav tako 20 let starim projektom.

Po načelu, da je pač vse dovoljeno, vse dobrodošlo, vsi gledajo na druge, vsi imajo pravico kritizirati druge, in čim več je kritik, hrupa in polemike o posameznem projektu, predlogu, novi reviji, tem večja je možnost, da se izgubi sled za tem, o čemer se razpravlja. In čim abstraktnjša je razprava, tem bolj je izolirana med zidovi arhitekturnega sveta.

Največ prahu je dvignila nagrada zlati lev za najboljšo instalacijo v sekciji Common Ground: Davidov stolp venezuelske skupine Urban-Think Tank, ki jo sestavlja dvojica Alfredo Brillembourg in Hubert Klumpner v sodelovanju z angležem Justinom McGuirkom. Gre za nebotičnik Torre de David v Caracasu, ki je ostal nedokončan in zapuščen, dokler ga ni zasedlo nekaj tisoč prebivalcev. Ti so visoko betonsko okostje spremenili v ogromno vertikalno favelo, brez vode, elektrike in kanalizacije. Polemika se je, logično, razvila zaradi nasprotovanja brezobzirnemu medijskemu trženju človeške tragedije, zaradi nasprotovanja arhitektom, ki so iz degradacije, obupa in kriminala naredili spektakel.

Nekoliko boljši vtis naredi sprehod skozi državne paviljone. Izjemno zanimiv je japonski paviljon, ki ga je zasnoval in organiziral Toyo Ito in ki je po pravici dobil prvo nagrado. Gre za odgovor japonskih arhitektov na vprašanje obnove severnih delov države po strahotni tragediji v Fukušimi. In za razstavi prostor – enega redkih –, v katerem dejansko začutimo razmišljanje o resničnih težavah sodobnosti.

Nad vsem tem lebdi pojava portugalskega arhitekta Álvaro Siza, ki so mu podelili zlatega leva za življenjsko delo. Ta klasični mojster, ki nam je v zadnjih štiridesetih letih podaril nekaj imenitnih arhitekturnih del, je bil povabljen k postavitvi majhne in žal le začasne intalacije v Vrtu devic na

skrajnem koncu Arzenala. Zidova vodita okrog dveh dreves in odpirata poglede na različne detajle lagunskega pejzaža. Nepretenciozna, preprosta in skoraj eterična postavitev je prava osvežitev in hkrati dokaz genijalnosti tega še vedno zelo vitalnega arhitekta.

Splošno mnenje je, da je letošnji bienale podoba svojega kustosa Davida Chipperfielda: angleško uglajen, politično korekten, eleganten, primeren za vse kontekste, toda rahlo dolgočasen, ne preveč podroben, skratka brez soli in brez popra. Pa vendar se ga spleča videti, če ne zaradi drugega, da si ogledate čudovite prostore Arzenala, obnovljene dediščine beneške pomorske industrije. x

Jesensko razvajanje

Do 31. novembra 2012 vas razvajamo s 15 % popustom na vse pergole, nadstrešnice, garaže, vrtno ute in zimske vrtove.

UNOPIU[®]

-15 %

Vabljeni v naš prodajni salon na Masarykovi cesti 17 po brezplačni katalog in uživanje v oazi sredi mesta.

VENTOVARNA d.o.o.

Masarykova cesta 17 | T 01 430 24 88 | F 01 430 24 89 | info@ventovarna.eu | <http://www.ventovarna.eu>

ZLATI BENEŠKI LEV ZA ŽIVLJENJSKO DELO

Álvaro Siza Vieira, predstavnik arhitekturne šole iz Porta, ki si zasluži posebno mesto v arhitekturni galaksiji

Piše: Vesna Teržan

Živi na skrajnem zahodnem robu Evrope, kjer ob obale Pirenejskega polotoka buta Atlantik. Vztrajno sledi svojim idejam, ne uklanja se svetovnim trendom, čvrsto stoji na svoji poti, ustvarja strogo arhitekturo in videti je, kot da bi črpal modrost iz zemeljskih plasti, ki hranijo ostanke starih civilizacij. Ne zmeni se za svetovno mašinerijo, ki proizvaja zvezde, toda svetovni slavi se preprosto ni mogel izogniti. Zaradi svojega dela ne. Prejel je že skoraj vsa priznanja, ki jih arhitekt lahko dobi – leta 1988 je dobil evropsko nagrado Miesa van der Roheja pa zlato medaljo Fundacije Alvarja Aalta, leta 1992 Pritzkerjevo nagrado, leta 2009 zlato medaljo RIBA in 2011 zlato medaljo IUA.

Na letošnjem, 13. arhitekturnem beneškem bienalu pa je Álvaro Siza Vieira dobil še zlatega leva za življenjsko delo. Že leta 2002 so mu podelili zlatega leva za muzej v mestu

Porto Alegre (zvezna država Rio Grande du Sul) v Braziliji. Ta objekt je takratna žirija označila za arhitekturno mojstrovino. Dobrih deset let (1998–2008) je trajala gradnja belega muzeja ob veliki laguni Guaiba. Objekt Fundacije Iberêja Camarga, ki jo je ustanovila vdova največjega brazilskega ekspresionističnega slikarja Iberêja Bassanija de Camarga, je postavljen med obalno avenijo in klif. Zaradi lokacije se zdi, kot da je del stavbe izklesan iz bližnjega klifa. Siza je izkoristil naravno kuliso in svetlobo, ki se odbija od vode in laguni, ter ustvaril muzejsko stavbo, ki prva po Wrightovem Guggenheimovem muzeju v New Yorku zagotavlja slikovite, dinamične in hkrati ustrezne in fleksibilne prostore za 4000 umetnikovih del, za arhiv, knjižnico in videoteko, za knjigarno in kavarno, avditorij za prireditve, prostore za administracijo in delovne prostore. Brazilski temperament, pokrajina in narava so tudi Sizo predramili iz njegovega otožnega portugalskega »saudada« in muzej ob klifu je

materializacija ritmov sambe, je »arhitekturna samba«, tudi zaradi Sizove notranje opreme.

Álvaro Joaquim Melo Siza Vieira se je rodil leta 1933 v portugalskem mestecu Matosinhos blizu Porta, v letih 1949–1955 je študiral na Fakulteti za arhitekturo v Portu in že pred koncem študija, leta 1954, sprojektiral prve stanovanjske hiše v svojem rojstnem kraju. Arhitekt Fernando Távora, ustanovitelj portske arhitekturne šole, je študente učil, da se mora nova arhitektura uvesti v svoje okolje in se spojiti z njim. Távora je v tradicionalni portugalski hiši prepoznal načela modernizma in ustvaril sintezo portugalskega nacionalnega značaja z mednarodnim modernističnim slogom. Temu je sledil tudi njegov študent Álvaro Siza, ki je v letih 1955–1958 postal profesorjev sodelavec. Siza je leta 1966 postal predavatelj na portski fakulteti za arhitekturo. Oba, Távora in Siza, sta osrednji referenci portugalske arhitekture, Portu in arhitekturni šoli sta prinesla svetovno slavo.

- 01 Álvaro Siza Vieira
- 02 Turistično naselje z bazeni, Leça da Palmeira, Portugalska
- 03 Fundacija Iberêja Camarga, Porto Alegre, Brazilija
- 04 Portugalski paviljon za EXPO '98, Lizbona, Portugalska
- 05 Cerkev Santa Maria, Marco de Canaveses, Portugalska

Njegov opus je obširen, zelo obširen, gradil je po Evropi, Latinski Ameriki, v Južni Koreji ... Na Portugalskem je v petdesetih letih začel z manjšimi objekti, leta 1960 uredil ribiško mesto in sprojektiral turistično naselje v Leçi da Palmeiri in dve leti prej legendarno restavracijo Boa Nova, gradil je stanovanjska naselja v Evori, konec osemdesetih let dobil naročilo za rekonstrukcijo pogorele lizbonske četrti Chiado, v Portu za novo stavbo Fakultete za arhitekturo, v sklopu Univerze v Aveiru je postavil knjižnico (1988–1995), leta 1989–1992 je naredil meteorološko središče v olimpijskem mestu v Barceloni itd.

Njegova cerkev Santa Maria v Marcu de Canavesesu iz let 1990–1993 odpira novo poglavje v gradnji sakralnih stavb; zelo drugačna, zelo minimalistična, asketska, oblikovno čista in izrazno močna. Leta 1998 je končal dve izredno pomembni stvaritvi: prva je nizka bela stavba muzeja sodobne umetnosti Fundacije Serralves v Portu. Na velikem posestvu je poleg stare artdecojevske vile iz leta 1930 postavil bel geometrijski korpus fleksibilnih galerijskih volumnov, ki se z okni in notranjimi dvorišči odpira v park. Pri tem objektu je Siza še enkrat dokazal, da je mojster subtilne igre svetlobe in izbire materialov. Druga stavba je portugalski paviljon na Expu '98 v Lizboni. Na obrežju reke Tejo je postavil objekt z dolgim horizontalnim »jadrom«, razpetim med dvema betonskima kvadrroma, ki je kot baldahin za obredne namene in hkrati učinkuje kakor odgovor na okoliške visoke stavbe v naselju Parque das Nações. Državni paviljoni na expih so že leta poligon za tekmovanje med arhitekti. Za Expo 2000 v Hannoveru je s Sizo sodeloval kolega Eduardo Souto de Moura, tretji velikan portske arhitekturne šole, skupaj sta sprojektirala paviljon iz različnih materialov (apnenec, pluta) v skladu s strogimi pravili geometrijskih razmerij. Portugalski pečat sta mu dala tudi z zasaditvijo plutovcev pred njim.

V pohvalah Sizove arhitekture so si kritiki edini, čeprav jo eni označujejo kot poetični modernizem, drugi menijo, da je Siza

začetnik minimalizma v arhitekturi, tretji prepoznajo v njegovih delih modernistične prvine in osebni način koncipiranja, ki vedno znova najde alternativno interpretacijo modernizma. Siza trdi, da njegova arhitektura ne temelji na nobenem predhodnem arhitekturnem jeziku in da tudi sam nima

namena, da bi ga ustvaril. Pravi, da je arhitektura le odgovor na konkretna vprašanja, na položaj in spremembe v prostoru, pri katerih sodeluje. Tako še vedno ravna v skladu z napotki profesorja in kolega Távora – lokacija in okolje, vremenske, kulturne in družbene razmere, vse to je treba upoštevati. Kaj

je tisto v njegovi arhitekturi, po čemer se razlikuje od drugih? Njegova arhitektura vključuje nasprotja, jih utelesi, upredmeti, tematizira in jih prisili, da sobivajo v rahločutnem ravnovesju. Občutljivost za kontekst ni posledica nostalgичnega pogleda ali pa kritičnega regionalizma, ampak način, kako se lotiti naloge, način dela in odgovor na vsakokratne krajevne razmere. »Tisto, kar je v arhitekturi pomembno, je pozorno opazovanje, kako ljudje živijo in kako bi želeli živeti. Ravnotežje ni stalnica, vedno obstajajo silnice, ki jih moramo razumeti in umiriti,« je prepričan Siza. Preden se je lani lotil rekonstrukcije in ohranjanja kulturne dediščine starega mesta Cidade Velha iz leta 1462, se je sprehodil po starih ulicah tega naselja na otoku Santiago, ki je del arhipelaga Zelenortskih otokov, in prisluhnil prebivalcem, kaj menijo o prenovi in kakšne so njihove želje.

Letošnja beneška žirija je občudujoče zapisala, da je pri Sizi videti, kakor da gre vedno v nasprotni smeri kot preostala arhitekturna srenja, a je hkrati vedno pred njo, ko neustrahno rešuje intelektualne in praktične naloge, ki si jih zastavi. Ob podelitvi Pritzkerjeve nagrade pa so zapisali, da nedvomno sodi v klub največjih živčih svetovnih arhitektov in da je znal portugalsko melanholijo vtihotapiti med zidove modernistične arhitekture. ×

Investitor:

LESNINA INŽENIRING d.d.
Parmova 53
1000 Ljubljana

Prodaja:

Realist d.o.o.
tel: 0590 80 000
mobitel: 040 211 110
e-pošta: info@realist.si

Vseljiva nova stanovanja v središču Ljubljane

Cene od 111.500 EUR s
shrambo in parkirnim
mestom

Velikosti stanovanj
od 32 do 100 m².

www.vilevodmat.si